

Свобода вираження поглядів та інформаційна безпека держави в практиці Європейського суду з прав людини

Горпинюк Оксана

кафедра кримінально-правових дисциплін
Львівський держ. університет внутрішніх справ
Львів, Україна
olepisevych@gmail.com

The report is devoted to the implementation of the right to freedom of discussion in national law and practice of the European Court of Human Rights. It is concluded that the right to freedom of discussion includes access to information about the activities of public authorities, using different information technologies. We also consider the features of limits the right to freedom of discussion in the interests of information security in the practice of the European Court of Human Rights.

Ключові слова: Свобода вираження поглядів, інформаційна безпека держави, інформаційні технології, органи державної влади, обмеження права на доступ до інформації.

Право на свободу вираження поглядів гарантується Конституцією України, іншими законами України та цілою низкою офіційних міжнародних документів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Зокрема, відповідно до ст. 34 Конституції України «Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань», проголошено право кожного вільно збирати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Разом з тим ст. 6 Закону України від 02 жовтня 1992 року «Про інформацію» [1] встановлює гарантії забезпечення права на інформацію, серед яких встановлюється обов'язок суб'єктів владних повноважень інформувати громадськість та засоби масової інформації про свою діяльність і прийняті рішення, передбачається здійснення державного і громадського контролю за додержанням законодавства про інформацію.

Потрібно зазначити, що законодавець багатьох зарубіжних держав, гарантуючи право на свободу інформації, передбачив навіть кримінальну відповідальність за порушення права на доступ до інформації. Наприклад, ст.140 КК РФ [2] встановлено кримінальну відповідальність за відмову в наданні громадянину інформації, яка стосується його прав і свобод чи надання йому неповної або завідомо

неправдивої інформації, якщо це спричинило шкоду правам і законним інтересам громадян. Своєю чергою ст.159 КК Республіки Казахстан [3] передбачено кримінальну відповідальність за незаконне обмеження права на доступ до інформаційних ресурсів.

Незважаючи на те, що у вітчизняному законодавстві не встановлено кримінальної відповідальності за незаконне обмеження права на доступ до інформації, зазначене право, у випадку порушення, після розгляду національними судами, можна захищати в Європейському суді з прав людини. Принагідно варто також відзначити, що відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року, суди України в процесі розгляду справ застосовують Конвенцію та практику Європейського суду з прав людини як джерело права, а рішення цього Суду є обов'язковими до виконання Україною.

Право на свободу вираження поглядів гарантується ст.10 Конвенції про захист прав і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. Зазначене право охоплює: свободу дотримуватися своїх поглядів, свободу одержувати інформацію та ідеї та свободу передавати інформацію та ідеї. Крім того ст. 10 гарантує реалізацію відповідного права незалежно від кордонів, що є дуже важливо в умовах використання Інтернету та тотальної інформатизації суспільства. Особливий інтерес для громадян становить зазначене право у контексті доступу до публічної інформації, тобто інформації про діяльність органів державної влади. У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини неодноразово розглядав справи, у яких заявники скаржились на те, що органи державної влади не надавали їм потрібної інформації. Зокрема поставало питання, чи охоплюється ст. 10 Конвенції право на одержання адміністративної інформації. Так, у справі «Герра та інші проти Італії» (рішення від 19 лютого 1998 року) [4] заявники скаржились на те, що органи державної влади не поінформували населення про небезпеку забруднення довкілля, пов'язану із роботою хімічного заводу біля їхнього міста. У цій справі Європейська комісія дійшла висновку, що надання

громадськості інформації є одним із основних способів захисту благополуччя і здоров'я населення у ситуаціях, де є загроза довкіллю. Відповідно право одержувати інформацію у світлі ст. 10 Конвенції має тлумачитися так, що це право передбачає одержувати інформацію, зокрема від органів влади, членам місцевих громад, які зазнали чи можуть зазнати шкоди від індустріальної чи іншої діяльності, що загрожує довкіллю. Крім того, відповідна стаття 10 Конвенції покладає позитивний обов'язок на державу збирати, обробляти і поширювати таку інформацію, яка не може стати доступною громадськості в інший спосіб.

Разом з тим, право на доступ до інформації обмежується у випадку наявності певних підстав, визначених і національним законодавством, і Конвенцією про захист прав і основоположних свобод, а саме: якщо таке обмеження встановлене законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду. Серед вказаних обмежувачів відсутня вказівка на інформаційну безпеку. Разом з тим, виходячи із Закону України від 19 червня 2003 року «Про основи національної безпеки» [5], національна безпека, з-поміж іншого, охоплює сталій розвиток суспільства та захист національних інтересів у сфері забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, а також охоплює сферу інформаційних технологій. Своєю чергою, під інформаційною безпекою пропонують розуміти гарантування вільного доступу кожного до відкритої інформації та охорону й захист державної та іншої передбаченої законом таємниці [6]. Водночас, недоліком національного законодавства є те, що інформаційна безпека фактично не розглядається в контексті захисту права на свободу вираження поглядів. У зв'язку з цим, для тлумачення обмеження цього права в інтересах захисту інформаційної безпеки слід звертатись до практики Європейського суду з прав людини. Європейський суд з прав людини сформував вже чималу судову практику, крізь призму якої можна розвинути постійний пошук балансу між свободою доступу до інформації про публічних осіб, в тому числі з використанням сучасних інформаційних технологій - з однієї сторони, та втаємниченням відповідної інформації - з іншої [7].

Можна навести приклад у справі «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» від 05.05.2011 [8]. Справа стосувалась відсутності в національному законодавстві належних гарантій щодо використання журналістами інформації, отриманої з Інтернету. За обставинами справи проти одеської газети та її головного редактора було подано позов про поширення інформації, що ганьбить честь і гідність, після публікації інформації з

Інтернету, у якій містились відомості про корумпованість місцевих чиновників і їхній зв'язок з місцевими представниками злочинного світу. Національні суди задоволили позовні вимоги та зобов'язали виплатити значну грошову компенсацію позивачам та спростувати опубліковану інформацію. Водночас Європейський суд з прав людини зазначив, що беручи до уваги роль, яку відіграє Інтернет у контексті професійної діяльності засобів масової інформації, Суд вважає, що відсутність на національному рівні достатньої законодавчої бази, яка б дозволяла журналістам використовувати отриману з Інтернету інформацію без остраху наразитися на санкції, серйозно перешкоджає пресі відігравати свою роль «сторожового пса суспільства». Тому на думку Суду, повне виключення такої інформації зі сфери застосування законодавчих гарантій журналістських свобод може саме по собі спричинити неправомірне втручання у свободу преси, гарантовану статтею 10 Конвенції і встановив неправомірне порушення права на свободу вираження поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

- [1] Проінформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657XII (в редакції закону від 13 січня 2011 року № 2938-VI) // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
- [2] "Уголовный кодекс Российской Федерации" от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 07.03.2017) (с изм. и доп., вступ. в силу с 30.03.2017) <http://www.consultant.ru>
- [3] Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2016 г.) <https://online.zakon.kz>
- [4] Герра и другие против Италии (Guerra and Others v. Italy): Постановление Европейского Суда по правам человека от 19 февраля 1998 года (жалоба № 14967/89) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://european-court.eu>.
- [5] Про основи національної безпеки: Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // Офіційний вебсайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
- [6] Інформаційна безпека: проблеми правового регулювання // Бюлетень Права людини. – 2013. - №13 Інформаційний портал Харківської правозахисної групи <http://khpg.org>
- [7] Огляд прецедентного права Європейського суду з прав людини: новітні технології [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>
- [8] Справа «Редакція газети «Правое дело» та Штекель проти України» (Заява № 33014/05) Європейський суд з прав людини, Рішення від 05.05.2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uazakon.com>